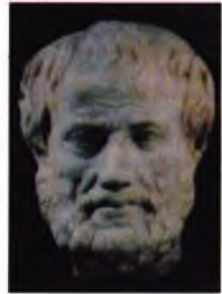

Paul Strathern

90 dakikada

ARISTOTELES

gendaş

90 dakikada ARISTOTELES

Paul Strathern

Paul Strathern bu kitabında Aristoteles felsefesini ana hatlarıyla ele almıştır.

Paul Strathern Aristoteles'in doğduğu kenti yana yakına aramıştır. Sonunda bir Akdeniz fırtınası esnasında, yağmur altında, kurdun kuşun uğramadığı harabelikte O'nun izini bulmuştur. Burası Stagira'dır. Paul Strathern'e göre Aristoteles "Stargiritli"dir. Öyle ya, batı felsefesini hem kuran, hem de yıkan adam başka nereli olabilir!?

Bu kitabın kurgusunda -Aristoteles'in doğduğu bir kentin aramış öyküsü akıp gider. Bu arada, bu "bütün zamanların en büyük filozofu" nun yaşam öyküsü de anlatılır.

Bizlere felsefeyi öyküsellği içinde anlatmayı hedeflemiş yazar Aristoteles'in felsefesini de ana hatlarıyla çiziverir.

90 DAKIKADA ARISTOTELES

PAUL STRATHERN

90 Dakikada Aristoteles
Yeni Seri: 15
90 Dakikada Filozoflar: 1

Almanca'dan Çeviren: Mehmet Ukşul

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Gendaş A.Ş.

Birinci Basım
Ocak 1998

ISBN 975-7809-34-9

Direktör
Hasan Öztoprak

Editör
Adnan Özer

Kapak Tasarımı
Murat Bozkurt

Dizgi
Era (512 36 76)

Kapak ve İç Baskı
Kaya Matbacılık

Cilt
İtimat Mücellithanesi

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19
Cağaloğlu-İstanbul
Tel-Fax: (0212) 520 82 12 - 527 10 20

Aristoteles (İ.Ö. 384-322)

Kuzey Yunanistan'da, Halkidikya Yarım Adası'nın köylerinden biri olan Stagira'dan yükselen yamaçların tepesinde, pek de etkileyici olmayan bir Aristoteles heykeli bulunur. Filozofun ifadesiz yüzü çam ağaçlarıyla kaplı tepelerin üzerinden uzaklara, Ege denizinin mavi sularına bakar. Beyaz mermerden yapılmış heykel, güneşin kızgın ışınları altında parlar. Aristoteles'i omuzlarından açık bir elbiseyle tasvir eden heykelin sol elinde hafiften tahrip edilmiş bir yazı rulosu vardır. (Söylenlere bakılırsa bu tahribat hediyelik eşya düşkününü, Arjantinli bir profesörün eseridir.) Heykeli taşıyan temel ta-

şın üzerine Yunanca şu kelimeler işlenmiştir: "Stagiralı Aristoteles"

Aristoteles dünyaya gözlerini İ.Ö. 384 yılında açtı. Ancak burada bulunan heykelin aksine, Aristoteles'in doğum yeri modern Stagira değil, - elimdeki rehberine göre - kalıntıları günümüze dek ulaşan ve buradan pek uzak olmayan aynı isimde antik bir köydür. Mermer Aristoteles'le hayal kırıcı buluşmamdan sonra, kalıntıların bulunduğu köye doğru yola koyuldum. Okuldan az önce çıkmış bir Batman, siyah plastik peleriniyle dönüp kıyıyı işaret ederken, bana o antik köyün, çok yakında, kıyıya doğru uzanan yolun biraz aşağısında bulunduğunu anlattı.

Denize doğru inen bu bozuk yolda, kavurucu sıcakın altında bir saat kadar yürüdüm. Kayalık tepelerin üze-

rinde deli gibi gürleyen gök, şiddetli bir fırtınanın habercisiydi. Sonunda bir sürücü beni arabasıyla terk edilmiş sayfiye yeri ile madenci barınakları arasında ürkünç bir karışım olan Stratton köyüne kadar götürdü. Issız sahilde kapalı olan bir café'yi onaran marangozdan, antik Stagira'nın kuzey yönüne uzanan eski bir yolun biraz uzağında bir yerlerde olduğunu öğrendim.

Demek ki yürümeye devam edecektim, çünkü beni arabasına alan yardımsever sürücü arabasıyla şimdiye dek yedi tepeyi aşmıştı bile ve yakında uzakta başka hiçbir araç görünmüyordu. Sonbahar yağmurlarının, ülkenin bu bölümünde inanılmaz derecede şiddetli olabileceğini öğrenmem uzun sürmedi. Bana sonsuzmuş gibi gelen bir süre boyunca küçük bir kaya çıkıntısı-

nın altında bekleyip durdum; bu arada tufan misali seller ağaçsız tepelerden aşığıya doğru akıyordu. Karanlıkta etrafımı saran şimşekler çakıyor, gök gürültüsü ise ortalığı inletiyordu. Doğanın bu hokuspokusu sona erdiğinde ne aradığım kalıntıları, ne de beni geri götüreceğ bir araç bulabildim. İliklerime kadar ıslanmış ve beni yanıltarak yanlış Stagira'ya getiren Aristoteles heykeli yüzünden kızgın bir haldeydim. Bu apaçık dolandırıcılıktı. Modern Stagira'nın, sırf aynı ismi taşıyor diye, kendisini Aristoteles'in doğum yeri olarak sunmaya hakkı yoktu. O zaman pekâlâ New Orleans'e de Orleanlı Azize Jan Dark'ın heykeli dikilebilirdi. Bu geziye harcadığım parayı güzel bir Aristoteles kitabına yatırabilirdim...

Aristoteles, Makedonya'nın Yuna-

nistan'a ait bölümünde bulunan bir köyde, antik Stagira'da dünyaya geldi. Günümüzde Yunanlılar Türklere ne kadar sempati besliyorlarsa, İ.Ö. 4. yüzyılda da Makedonya'ya karşı o kadar sempatiyle bakıyorlardı. Ancak Stagira anavatandan kopuk değildi; Kiklad adalar grubuna bağlı Andros'tan kalkıp o yöreye yerleşen bir Yunan kolonisiydi.

Aristoteles'in babası Nikomakhos, Büyük İskender'in büyükbabası olan Makedonya kralı Amyntas'ın özel hekimiydi. Daha sonra derin bir dostluğa dönüşen bu ilişki, görünüşe bakılırsa Nikomakhos'a hatırı sayılır bir servet sağlamıştı. Stagira civarında ve Yunanistan'ın bazı diğer bölgelerinde gayrimenkuller edinmişti. Genç Aristoteles eğitimli hekimlerce belirlenen bir at-

mosferde büyüdü, ancak babasını çok erken yaşta kaybetti. Bunun üzerine, Anadolu'da bir Yunan kenti olan Atarneus'a gönderilerek, dayısı Proxenos'un himayesine verildi (.Ç.n. Behramkale).

Birçok genç mirasçının yaptığı gibi, Aristoteles de, hiçbir rahatsızlık duymadan, kendisine miras kalan serveti har vurup harman savurmakta gecikmedi. Eski ve güvenilir olmayan aktarımlara göre Aristoteles elindekileri şarap, kadın ve eğlenceye yatırmış, hatta, sonunda para sıkıntısına düştüğü için, belirli bir süre orduya katılmak zorunda kalmış. Ardından Stagira'ya dönüp hekim olmuş. Otuz yaşına geldiğinde memleketi olan kente tekrar sırtını dönüp Platon'un akademisinde öğrenim görmek üzere Atina'ya gitmiş.

Burada tam sekiz yıl kalmış.

Ortaçağın kutsal kaynaklar araştıran ve Aristoteles'i de bir aziz olarak ilan etmeye kararlı olan bilginleri bu tür kaynakları görmezlikten geldi. Biyografilerine, onun adını kötüye çıkarabilecek bu tür unsurları ya hiç dahil etmediler ya da doğrudan doğruya yalanladılar. Ancak Aristoteles'in gençlik yılları ile ilgili ikinci bir antik rivayet vardır. Çok daha sıradan ve sıkıcı (ama, doğrusunu söylemek gerekirse, daha inandırıcı) olan bu kaynağa göre, Aristoteles on yedi yaşındayken akademiye girmiş. Ne var ki hayat hikâyesiyle ilgili bu versiyonda da genç filozofun bir çeşit "Coşkunluk Akımı" sürecinden ancak belli belirsiz bir şekilde bahsedilebilir.

Her neyse; Aristoteles akademide

kısa sürede dinginleştii ve kendini bütünüyle öğrenimine verdi. Yaşlıları içerisinde en akıllı kişi olarak ün yapması ve Planton'un öğrenciliğinden, onun meslek arkadaşı konumuna yükselmesi uzun sürmedi. Görünüşe göre, Aristoteles Platon'a başlangıçta adeta tapıyordu. Hatta onun başlangıçta yüzde yüz elli oranında Platon öğretisi taraftarı olduğundan oldukça eminiz. Felsefesi Platon'un ilkelerini esas almaktadır. Ama Aristoteles, adı Platon da olsa, bir ustanın peşinden gidemeyecek denli başına buyruk biriydi. Kendisine örnek aldığı Platon'un eserlerinde ne zaman bir çelişkiye rastlasa (veya, tanrı korusun, bir hataya), bunları Platon'a bildirmeyi görev sayıyordu, ki bu da zamanla ustasının sinirine dokunuyordu. Görünüşe göre, dönemlerinin

bu en büyük iki şahsiyeti, gerçekte hiçbir zaman kavga etmemiş olmakla beraber, aralarına belirli bir mesafe koymayı isabetli bulmuşlardı. Platon'un Aristoteles'i "ayaklı akıl" ve evini "sahaf dükkanı" olarak nitelendirdiğini biliyoruz. Bu nitelendirmeler Aristoteles'in meşhur koleksiyonuna taş atmak içindi. Her şeye karşı doyumsuz bir merak duyan geleceğin yıldız adayı, sahip olabileceği tüm nadir yazıları satın alıyordu ve böylece dünyada kendi özel kütüphanesine sahip olan ilk kişi oldu.

Genç akademisyen ya kendisine miras kalan gayrimenkuller ya da daha sonra elde ettiği serveti sayesinde hatırı sayılır bir gelire sahipti. Kısa bir süre içerisinde kültürlü davranışları ve buna uygun yaşam biçimiyle (ki bu ya-

şam tarzı tam da bilginliğine uygundu) tüm Atina'da ün yapmıştı. Günümüze aktarılan bilgilere göre Aristoteles peltek peltek konuşan, cılız bacaklı, çelimsiz biriydi. Süslü şeyler giymiş olması beki de cılız görünüşünü telafi etmek içindi. Sandaletleri ve giysileri daima son moda ya uygundu ve parmakları değerli taşlarla kaplı yüzüklerle süslüydü. Yoksul biri sayılamayacak Platon bile Aristoteles'i kütüphanesi nedeniyle kıskanıyordu. Yaşadığı rahat hayata rağmen Aristoteles'in erken dönem eserleri (kaybolanlar) genelde varoluşun anlamsızlığını ve ölümden sonraki yaşamın sevinçlerini irdeleyen diyaloglardan oluşuyordu.

Zamanla Aristoteles, yaşamın teorik ve pratik yanlarına karşı duyduğu bilgi açlığını bastıramaz oldu. Bu ne-

denle Platon'un öğretisini artan bir oranda gerçeklerle karşılaştırdı. Platon, algıladığımız dünyanın sadece görüntülerden oluştuğunu düşünüyordu. Ona göre, gerçek olan şeyler aslında algıladığımız dünyanın ardında duran, şekillere veya ideallere benzeyen idealardır. Görüntüler dünyasının nesnelere ancak, esas olan idealar dünyasına katıldıkları oranda gerçektirler. Ona göre, benim şu anda sokaktan aşağıya yürümekte olduğunu gördüğüm kahverengi köpek, köpeklik ideasına (ya da şekline) katıldığı için bir köpektir. Bununla birlikte, kahverengi olmasının nedeni, onun kahverengilik ideasının (veya idealinin) bir parçası olmasındandır. Asıl gerçek, algılanabilir dünyanın ardında, idealar dünyasındadır.

Platon, dünyayı sonuç olarak din-

sel esaslardan yola çıkarak yorumlar-ken, Aristoteles gerçeğe bilimsel bir açıdan yaklaşma eğilimi içerisindeydi. Bu nedenle dünyayı basitçe gerçekdışı olarak nitelendirmek ona ters geliyordu. Ne var ki seçtiği düşünsel yol, düz bir yol değildi. Öncelikle olgu ve nesnelere birincil ve ikincil tözler ayırdı. Aristoteles'e göre birincil tözler elbette dünyaya ait şeylerdi, ikincil olanlar da idealar ve şekiller. Başlangıçta bu tözlerden hangilerinin gerçek olduğu konusunda kararsızdı. Kararsızlığını etkileyen unsurlardan biri de, kuşkusuz Platon'a duyduğu saygıydı (ne de olsa Platon, onun, bu fikirleri ilk olarak ortaya atan yaşlı öğretmeniydi). Ama içinde yaşadığı dünyanın gerçek olduğu görüşü Aristoteles'te gitgide ağırlık kazandı. Böylece Aristoteles, Platon'un

öğretilerinden uzaklaşmaya başladı.

Metafizik ile ilgili öğretilerinde Platon'a belirgin bir şekilde bağlı kalmış olmasına rağmen, zaman içerisinde onun felsefesini ters yüz ettiği bile söylenebilir. Platon şekilleri idea olarak görürken, Aristoteles şekilleri (ya da kendi deyişiyle "genel geçerlileri") dünyanın tözlerine dahil olan, tek başlarına var olmayan hakikatlar olarak gördü. Aristoteles, Platon'un idealar öğretisine karşı bir çok yıkıcı argüman geliştirdi. Ne var ki, eleştirilerinin, pekâlâ kendisinin geliştirdiği genel geçerliler kuramı için de geçerli olduğunu anlamamış olsa gerek. Tarih içerisinde bunu fark etmeyen sadece kendisi olmadı. Bu durumsa düşün tarihinde önemli sonuçlara neden oldu. Platon'un kuramları, Aristoteles'in deği-

şikliklere uğratılmış öğretileri şeklinde, ortaçağ felsefesi üzerinde çok etkili oldu. Eserlerin bol miktarda karanlık noktaya sahip olması ve belirgin çelişkiler içermesi bir şanstı, zira kuramları hakkında geliştirilen birbirinden farklı yorumlar ortaçağ bilginleri arasında sonu gelmez tartışmalara neden oldu. Yanılgılar, kilisenin öğretilerinden sapan fikirler, ayrılıkçı öğretiler ve şeytan tarafından kulaklara fısıldanan yanlış yorumlar hakkındaki bu tartışmalar sayesinde, en azından belirli bir felsefe yapma eylemi tarih boyunca ayakta kalmayı başardı. Bazı ciddiye alınması gereken bilginlere göre söz konusu tartışmaların bir kısmı sadece bir takım yazım hataları üzerineydi ve bu hatalar yazılı eserleri çoğaltan ortaçağ yazıcılarının, zaman içerisinde yıp-

ranan parşömenlerde okunamayan kelimeleri bazen kendi kafalarına göre tamlamalarından kaynaklanıyordu.

Platon 347'de öldü ve Akademia'nın yönetici makamı boşaldı. Platon'un en çalışkan öğrencilerinden yarım düzine kadarı bu saygıdeğer makamın ancak tek bir adam tarafından doldurulabileceği inancındaydı. Ne var ki, hepsi de birbirinden farklı bir kişiyi düşünüyorlardı (genelde kendilerini). Aristoteles de bu noktada bir istisna değildi. Platon'un dayısı olan Speusippos'un bu makama getirilmesini nefretle kabullendi. Speusippos'un morali hep bozuk biri olduğu söylenir; hatta bir keresinde, ders sırasında havladı diye bir köpeği kuyuya attığı anlatılır. Söylentiye göre, en belirgin hizmetlerinden biri, fırınlara atılacak odunların

taşınmasını kolaylaştıran bir aygıtın icadıdır. O dönemde akademinin saygınlığını sağlayacak kişinin Speusippos olması bir talihsizlikti. Speusippos'un sonu da hüzünlü oldu. Kinik Diogenes'le (Kinizm; İ.Ö. 400 yıllarında Anthisthenes tarafından geliştirilen felsefe: Kinikler, gerçek mutluluğun maddi olanaklar, politik güç ya da sağlıklılık gibi dış özelliklerden oluşmadığını vurgularlar. Diogenes Anthisthenes'in öğrencisiydi .Ç.n.) Atina'nın agorasında giriştiği bir tartışma sonunda tüm insanların gözü önünde rezil olunca, utancından intihar etti. Speusippos, öğretileri iki bin yıl boyunca düşün dünyasının temelini oluşturan Aristoteles'le tinsel olarak yarışabilecek düzeyde değildi. Akademinin başına onun getirilmiş olması ise, Platon'la olan ak-

rabalığından kaynaklanıyordu. Atama kararı açıklandığında haksızlığa uğradığı hissine kapılan Aristoteles, Atina'yı terk etti ve kendisi gibi haksızlığa uğradığını düşünen arkadaşı Ksenokrates de peşinden gitti.

Aristoteles Ege denizini aşarak, gençliğini geçirdiği Atarneus'a gitti. Anadolu'nun bu köşesi o dönemde Yunanlı paralı asker Hadım Hermias'ın egemenliği altındaydı. Hermias, Atina'ya yaptığı bir yolculuk sırasında ziyaret ettiği akademiden oldukça etkilenmiş biriydi ve bu nedenle Aristoteles'e kucak açtı. Hermias Atarneus'u Yunan kültürünün merkezi yapmak istiyordu; metropolden gelen bu tanınmış entellektüel de kendisine bunu nasıl başaracağı konusunda fikir verebilirdi.

Aristoteles'in politik felsefesi çoğunlukla, değişik tipteki devletlerin; yani monarşinin, tiranlığın, oligarşinin ve demokrasinin ve bunların en iyi hangi şekilde yönetilebileceğinin analizinden oluşuyor. Aristoteles politika- dan iyi anlayan biriydi. Bu nedenle, Platon'un idealistik dayanaklarının aksine, pragmatik bir durum alış savu- nuyordu. Platon Devlet adlı eserinde fi- lozof kralın ütöpik devletini nasıl yö- netmesi gerektiğini anlatır (ki bu dev- let idaresi, tüm ütopyalarda olduğu gi- bi oldukça dayanılmaz bir diktatörlük- te son buluyordu). Aristoteles ise ger- çekten var olan bir devletin nasıl idare edilebileceğini ortaya koyuyor. Biyoloji alanına dek varan gözlemlerine göre devlet topluluğu doğal bir oluşumdur. Önerdiği önlemler ise çoğu kez Machi-

avelli'yi hatırlatır. Aristoteles, politika-
nın nasıl işlediğini biliyordu. Aynı za-
manda politikanın, bir işe yarayabil-
mesi için, efektif olması gerektiğini de
biliyordu. Bu, onun ideallere sahip ol-
madığı anlamına gelmemelidir. Bir bü-
tün olarak bakıldığında, Aristoteles'e
göre, akli başında bir devletin anlam
ve amacı, kendisi gibi eğitilmiş insan-
lardan oluşan bir zümreyi ortaya çıkar-
mak ve onları koruyup kollamaktır.
Ancak bunun her zaman mümkün ol-
madığını da kabul ediyordu. Aristote-
les'e göre başarılı bir tiranlığın gerçek
bir tirana ihtiyacı vardır. Ancak bir po-
lis devletinde eğitilmiş bir elit tabakaya
yer yoktur. Aristoteles, bir yerde tiran-
lığın alternatif bir biçimine de değinir.
Buna göre tiran, kabul edilebilir, ılımlı
şartların koşullarını yaratabilmek için

dindar olduğu izlenimini verebilir. Aristoteles'in, bir tiran olan Hermias'ı eğitmeye çalışırken muhtemelen kolay ve çabuk yolu seçtiği iddia edilir. Ama bana kalırsa bunu yapmış olması pek akla yatkın değil. Bununla, Aristoteles'in; tek tip insan yaratma, halkın terörize edilmesi ve soyulması, insanların büyük kamu yapılarının inşaatlarında çalıştırılmaları ve uyuklamayıp, büyük bir lidere ihtiyaç duyduklarını hatırlamaları için; ara sıra küçük bir savaşın başlatılması gibi, gerçek bir tiranlığın varlığını sürdürebilmesi için; vazgeçilmez ve tipik olan önlemler için uğraştığını söylemek istemiyorum. (Aristoteles'in bu analizi daha çok Platon'un filozof kralının, hem de, örneğin Saddam Hüseyin'in politikasına uyuyor.)

Aristoteles politik felsefesini tasarladığında artık genç bir insan değildi. Hermias'ı kanatlarının altına aldığı anda henüz Platon'un Devlet 'ine bağlı biriydi. Ancak bu şartlar altında bile, Platon'un filozof kral ile ilgili öğretisini mevcut koşullara uyarlamış olması mümkündür. Ona göre bir tiran olan Hadım Hermias'ın filozof olmasına gerek yoktu, yeter ki, bir filozofun tavsiyelerine kulak vereceğini garanti etsindi. Aristoteles, herhangi modern bir siyaset bilimcisinin tarafsızlığıyla değişik devlet biçimlerine yönelik tehditleri inceleyerek, örneğin hangi şartların bir ihtilale neden olabileceğini araştırdı ve monarşilerin, aristokrasilerin, demokrasilerin ve tiranlıkların varlıklarını nasıl koruyabileceklerine dair önlemler içeren kataloglar geliştirdi.

Aristoteles, olgunluk çağlarına yaklaştığında halen bir *dandy* idi (Dandy: Modaya aşırı derecede düşkün olan, abartılı giyinmeyi seven .Ç.n.), ama buna rağmen oldukça sadeydi. (Sade bir elbise ve sandaletlerle sınırlı tuttuğu giyimine bakılacak olursa sadece ölçülü bir şekilde modaya olan düşkünlüğünü tatmin edebiliyordu.) Sonra birden, onu yakından tanıyan herkesi şaşırtarak, aşık oldu. Adı Pythias'tı ve Hermias'ın sarayında yaşıyordu. Kimine göre Pythias Hermias'ın kızkardeşiydi, kimine göre evlatlığı. Bazı (genelde güvenilir olan) kaynaklara göreyse, aslında Hermias'ın metresiydi. (Hermias'ın fizyolojik engelli göz önünde bulundurulursa bu iş Pythias için oldukça keyifli bir meslek olmuş olmalı.) Söylentilerdeki çelişki-

ler Pythias'ın bir çeşit saray metresi olduğu varsayımına olanak tanıyor. Bu durumda Aristoteles acaba Profesör Unrat ve onun "mavi meleğinin" erken bir örneği mi? (Yazar burada Heinrich Mann'ın, 1871-1950 Professor Unrat adlı kitabına değiniyor. Kitabın kahramanı olan profesör, çevresinde saygın ve ciddi biri olarak tanınan, ancak bir genelev kadınıyla ilişkisi bulunan bir adamdır. Kitap daha sonra "Mavi Melek" adıyla sinemaya uyarlandı. Mavi meleği Marlene Dietrich canlandırdı.)

Her neyse; Pythias Aristoteles'in eşi olduğunda bakire bir kadın değildi. Bunu Aristoteles'in şu notundan çıkarabiliyoruz: "Bir erkeğin karısından başka bir kadınla ve bir kadının kocasından başka bir erkekle olan cinsel münasebetine gelince, sıfatlarımız karı

koca olduğu sürece bahsi geçen müna-
sebette bulunmak kesinlikle ve her
şart altında yasak olmalıdır.”

Bundan çıkartılabilecek sonuç, o
dönemlerde evlilik öncesi cinsel ilişki-
lerin pekâlâ normal karşılanan bir şey
olduğudur. Yukardaki tümce Aristote-
les'in evlilik kurumunun zedelenmesi
ile ilgili düşüncelerinde yer alır. Aristo-
teles ile ilgili olarak, insanlar arasın-
daki ilişkiler söz konusu olduğunda,
muhtemelen oldukça sınırlı olan kişisel
tecrübelerini genelleştirdiği izlenimi
vardır. Örneğin, en uygun evlenme ya-
şının erkeklerde 37, kadınlarda ise 18
olduğunu belirtir. Bu yaşlar tam tamı-
na kendisinin ve Pythias'ın evlilik tari-
hindeki yaşlarına denktir. Kişisel ola-
rak Aristoteles, hitabet ve tartışma
alanlarında da parlak biri olmuş olabi-

lir, ama hayal gücü onun pek de yetenekli yanlarından biri değildi.

Hayal gücü zayıf ve üstelik kuru bir ciddiyete sahip olan Aristoteles'in, yazdığı Poetika'sıyla şimdiye dek edebiyat üzerine yazılan eserlerin en etkiyicisini yazmış olması elbette ironik bir durumdur. Buna karşın, bir şair olarak tüm filozofların tartışmasız en yeteneklisi olan Platon, tanrı ve kahraman methiyeleri haricinde tüm şairane eserlerin yasak edilmesi gerektiğini söylüyordu. (İnsan, "Platon bizi nelerden mahrum bırakmak istiyordu" diye sormadan edemiyor.) Aristoteles ise şiir sanatına fazlasıyla önem veriyor ve onu, felsefeye daha yakın olduğu için, tarihten daha önemli buluyordu. Aristoteles'e göre tarih, salt tekil olaylarla ilgilenirken, şiir sanatı evrenselliğe da-

ha yakın durmaktadır. İşte tam bu noktada kendisiyle çelişiyor ve Platon'un dünya görüşünü aktarıyor olmalı. Aristoteles'in, "Tragedya, ruh uyarılsın diye acıma duygusu ve korku uyarıyor" şeklindeki meşhur tümcesi temel bir görüştür. Kendisi de oldukça derin düşünceli ve genelde ciddi bir insan olduğu için tragedyanın analizi konusunda başarılı biriydi. Ne var ki, şen oyunlarda, yani komedyada, Aristoteles'in benzer bir analiz başarısından söz etmek mümkün değildir. Ona göre, komedyada kötü insanların taklitleri yapılır ve gülünç olan, çirkinliğin komik biçimde tebdil-i kıyafetidir. En dahiyane estetik bile sanat tarafından yaratılan karmaşıklığı yok etme konusunda ancak küçük bir adım atabilir. Ancak, komedyayı temeline dek analiz

etmek isteyen kiři, sonunda muz kabuđuna basıp dűřen biri olur.

Aristoteles, evlenişinden kısa bir süre sonra Assos'ta bir okul kurdu. Üç yıl sonra da Midilli Adası'nda bulunan Mytilene'ye yerleşti ve burada da bir okul kurdu. Aristoteles'in o devirlerde bitkilerin ve hayvanların sınıflandırılmasıyla ilgilendiği bilinmektedir. Numunelerini en çok, etrafı neredeyse tamamen dağlarla çevrili Geras Körfezi'nin sahilinde aramayı severdi. Bu körfezin mavi suları, Midilli Adası Olimpos'unun yamaçları dibinde yer alır ve günümüzde bile, muhtemelen tıpkı o devirlerde olduğu gibi, halen muhteşem bir görünüme sahiptirler. Yamaçlar bahar aylarında birer çiçek tarlası gibidir; Aristoteles'in zamanında buralarda kurtlar, yaban domuzları, vaşak-

lar ve hatta dağlarında ayılar yaşırdı. Dünyanın ilk doğa kaşifi için bulunmaz bir cennet. Doğa hakkındaki eserlerinde Aristoteles bir sınıflar ve türler hiyerarşisi oluşturmaya çalışıyor, ancak var olan malzemenin zenginliği karşısında kalkıştığı işin altından kalkamaz oluyordu. Doğanın bir amaca ve her ayrıntısının bir işleve sahip olduğundan emindi. Doğada her şeyin bir anlamı bulunduğunu iddia ediyordu. Biyolojinin Darwin'in evrim kuramı sayesinde bu bulgulardan bir adım öteye gidebilmesi için iki bin yılı aşkın bir zamanın geçmesi gerekti.

Aristoteles'in en büyük başarısı mantık alanındadır. Daha doğrusu onun mucididir. Ona göre mantık, tüm öğrenme olgusunun temeliydi. Platon, diyalektik metod sayesinde (soru-cevap

şeklinde gelişen tartışma) bilgi edinilebileceğini keşfetmişti. Ancak Aristoteles bu metodu kendi buluşu olan tüm-dengelim ile geliştirdi ve şekillendirdi. Belirli gerçeklerin saptanması sırasında, keşfedilen gerçeğin ötesinde, zorunlu olarak bir şeylerin daha ortaya çıktığı görülmektedir. Örnek olarak aşağıdaki şu iki ifadeyi ele alalım:

“Tüm insanlar ölümlüdür.”

“Tüm Yunanlılar insandır.”

O halde bundan şu sonucu çıkartabiliriz:

“Tüm Yunanlılar ölümlüdür.”

Bu sonuç mantıksal olarak kaçınılmaz ve aksi iddia edilemez bir şeydir.

Aristoteles mantığını “çözüp ayırmak” anlamına gelen “Analytika” olarak isimlendirmiştir. Ona göre her bilim ve her bilgi alanı prensiplerden ve-

ya mutlak doğrulardan (genel geçerlilikten) yola çıkmalıdır. Mantık sayesinde ise bunlardan gerçekler ortaya çıkarılabilir (veya analiz edilebilir). Genel geçerliliği olan Şeyler ise bilimlerin veya bilgilerin etki alanlarını tanımlarlar ve bu alanları önemsiz veya konuyla ilgisiz elementlerden ayırırlar. rnek olarak biyoloji ve Şiir, kendilerini karŐılıklı olarak konu dışında bırakan önermelerle hareket ederler. Aristoteles'e göre mitolojik hayvanlar biyolojinin konusu olmadıkları gibi, biyolojik metinleri de manzumeler Şeklinde yazmanın bir anlamı yoktu. Bu mantıksal hareket noktası yeni bilgi alanlarının doğmasına ve bunlar da yeni gerçekler keŐfetmesini sağlayan potansiyellerin açığa vurulmasına neden oldu. Geliştirilen tanımlar yeni yeni ortaya

çıkan doğa bilimlerinin gelişimini engeller derecede dar gelmeye başlayınca kadar iki bin yıl gibi bir sürenin geçmesi gerekti.

Aristoteles, henüz hayatta olduğu zamanlarda bile Yunan dünyasının en büyük tını olarak kabul ediliyordu. Bu arada Makedonyalı Philipp Yunanistan'ı yenmiş ve birbirleriyle sürekli sürtüşme halinde olan kent devletlerini tek bir devlet çatısı altında kendi monarşik egemenliği altına almıştı. Philipp, Aristoteles'e dikkatli oğlu İskender'in özel öğretmeni olma önerisini getirdi. Ne de olsa Aristoteles, daha önceden babası da Philipp'in babasının özel hekimi olduğu için aileden sayılırdı. Böylece, çok isteyerek olmasa da, kendisini sorumlu hissettiği için bu kraliyet önerisini kabul etti. İstemeye

istemeye Makedonya'nın başkenti Pella'ya doğru yola koyuldu.

Pella günümüzde yarım düzine sütundan ve çakıl taşı mozayiklerinden ibaret bir harabedir. Bu harabeler Selanik'ten Yunanistan'ın batı sınırına doğru uzanan işlek otoyol üzerinde bir yerlerde bulunuyor. Buralarda Antik Yunan'ın ilk başkentinin bulunduğu düşünülecek olursa, yöre şaşılacak denli ifadesiz. Hatta Pella, Büyük İskender'in tüm dünyayı fethetmek üzere giriştiği o megaloman seferinden sonra eski dünyanın ilk (ve aynı zamanda son) başkenti bile olmuştu.

İşte burada, İ.Ö. 342 yılında, antik dünyanın en büyük düşünürü, zamanının en büyük megalomanını eğitmeye çalışıyordu. Aristoteles 42, İskender ise 13 yaşındaydı. Buna rağmen dizginle-

rin İskender'in elinde bulunduğunu duymak kimi şaşırtır ki? Bu dikkatli genç öğrenci, öğretmeniyle birlikte geçirdiği üç yıl içerisinde hemen hemen hiçbir şey öğrenemedi. Buna rağmen Aristoteles'in düşünceleri İskender üzerinde şaşılacak derecede etkili oldu. Örnek olarak, büyük usta Aristoteles, Yunanlıların bilinen tüm halklardan fazlasıyla üstün oldukları şeklinde sarsılmaz bir kanıya sahipti. Ona göre Yunanlıların en iyi lideri, Homeros'un destan kahramanı Akileus gibi ve aynı zamanda Yunan uygarlığının en son keşiflerine vakıf olan biri olmalıydı. Aristoteles'in, bu tür bir adamın tüm dünyayı fethedebileceğine dair inancı tamdı. İskender, Aristoteles'in olmasını arzuladığı bir şahsiyete erişmemesine rağmen, adı geçen bu ideal kahraman

ile öğrencisi arasındaki ürkünç benzerlik inkâr edilemez. Gerçekte tarihin bu iki büyük şahsiyetinin karşılaşması üzerine ancak varsayımlarda bulunabiliriz, zira bu konuda gümümüze ulaşan çok az bilgi mevcuttur.

Ancak Aristoteles'in, vermiş olduğu hizmetin karşılığında Philipp'ten doğduğu kent olan Stagira'nın yeniden inşa edilmesini istediği bilinmektedir. Kent, Philipp'ın, Halkidikya Yarım Adası üzerinde giriştiği bir fetih seferi sırasında yanlışlıkla yerle bir edilmişti. Ve görünüşe göre Büyük İskender, çıktığı büyük fetih seferi sırasında toplattığı bir dizi bilinmeyen bitki ve egzotik hayvanı sınıflaması için eski hocasına gönderdi. Bahçe yapımı ile ilgili bir efsaneye göre Orta Asya'dan Avrupa'ya bu sayede ilk Rhododendron (Alp

Gülü) gelmiş. Eğer bu gerçekse Aristoteles yanılmış olmalı, zira eski Grekçe'de Rhododendron gül ağacı anlamına gelmektedir.

336'da Makedonyalı Philipp cinayete kurban gitti ve on altı yaşındaki genç İskender tahta geçti. Vakit kaybetmeden tüm taht isteklilerini idam ettikten sonra Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Tuna kıyılarına dek uzanan fetih seferlerine girişti. Ardından güneye yöneldi ve Yunanlılara buralarda kimin borusunun öttüğünü bir kez daha hatırlattı. (Bu arada Atina'nın kuzey batısında bulunan Tep kentini dumanı tüten bir enkaz haline getirdi.) Ardından eski dünya olarak bilinen yerlerin, yani Kuzey Afrika ve Taşkent ile Kuzey Hindistan'a dek uzanan Asya topraklarının fethine başladı.

İyi ki Aristoteles, İskender'e verdiği coğrafya derslerinde ondan Çin'in varlığını gizlemişti. Çin'in varlığı, dönemin Batı dünyası tarafından henüz bilinmiyordu.

Artık İskender'in kafasında başka şeyler vardı ve Aristoteles'e daha fazla ihtiyaç duymuyordu. Bu nedenle Stagira'ya dönmesine izin verildi. Aristoteles Pella'dan ayrılmadan önce sarayın entellektüel kişisi olarak dayısı Kallistenes'i tavsiye etti. Ancak bu cömert jest neredeyse hayatına mal olacaktı, çünkü Kallistenes çenesi düşük biriydi ve bu durum onu tehlikeye sokabiliyordu. Aristoteles ayrılmadan önce dayısını çenesine hakim olması konusunda uyardı. İskender dünyanın fethine soyunduğunda Kallistenes yetkili saray tarihçisi olarak ona eşlik etti. Ne var

ki, genç Makedonya kralı, Pers hükümlerini altında bulunan topraklardan geçen yolu çarpışarak açmaya çalıştığı sıralarda Kallistenes kendisine umarsız eleştirileri yüzünden birçok düşman edinmiş olmalı. Bu iş kötü bir şekilde son buldu; bazıları Kallistenes'i komploculukla suçladılar. Bunun üzerine İskender onu taşınabilir bir kafese kapattı. Yolculuk sırasında Kallistenes çölün kavurucu sıcaklığı altında telef oldu. Yaralar içerisinde bulunan türlü böcek kaplı bedeni öyle iğrenç bir hal aldı ki, sonunda İskender onu bir aslanın yem yaptı. Bütün başarılı megalomanlar gibi İskender'de de paranoyak yanları vardı: Kallistenes'in sözde ihanetinden Aristoteles'i sorumlu tuttu. Aristoteles'in ölüm emrini neredeyse imzaladığı, ancak Hindistan seferinin

hazırlıkları nedeniyle bunu unuttuğu söylenir.

Beş yıl Stagira'da yaşadıkdan sonra Aristoteles Atina'ya geri döndü. 339'da Speusippos öldü ve akademinin yönetici makamı tekrar boş kaldı. Makamın başına bu sefer de, bir zamanlar şarap içme yarışında (Syrakus'da her yıl Dionisos'un sarayında düzenlenen düzenlenen şenlikler .Ç.n.) taçı kazanmış olmasına rağmen çevresinde disiplinli ve saygın biri olarak tanınan ve Aristoteles'in eski bir arkadaşı olan Ksenokrates geçti. (Yirmi yıl sonra bir gece su fıçısına düşerek boğuldu.)

Aristoteles kendisini nasırına basılmış gibi hissetti, öyle ki, kendisine ait bir okul kurmaya karar verdi ve onu kentin surları dışında, Likabettos'un yamaçları dibinde bulunan bü-

yük bir spor salonunda kurdu. Bu salon yakınındaki Apollon Lykeios tapınağına aitti. (Yunanca Lykos kelimesi kurt anlamına gelir ve Apollon'un sıfatlarından biriydi.) Bu nedenle Aristoteles'in okulu Lykeion olarak anıldı. Bu ad günümüze dek ulaşmış ve Almanca Lyzeum, Fransızca lycée olarak varlığını sürdürmektedir (Türkçe'de lise olarak .Ç.n.).

Lykeion bir üniversiteye Platon'un akademisinden çok daha fazla benziyordu. Her on günde bir öğrenciler kurulu yeni bir yönetici seçerdi. Fakülter başarılı öğrencileri kapmak için yarıştırlardı ve bir kaç kez bir ders saati planının uygulamaya sokulması bile denendi. Lykeion değişik bilimsel alanlarda araştırmalar yürütüyor ve sonuçları öğrencilere bildiriyordu. Pla-

ton'un Akademia'sı öğrencilerine siyaset ve hukuk konularında temel bilgiler aktarmaya özen gösterirdi: Öğrenciler, mevcut yönetici sınıfın gelecekteki temsilcileri olacaktı. Bu açıdan bakıldığında akademi bu yüzyılın başlarındaki Oxford veya Heidelberg Üniversiteleri ile karşılaştırılabilir. Buna karşın Lykeion bir anlamda zamanının Massachusetts Institute of Technology'si (kısa adı M.I.T) olarak görülebilir.

Bu iki eğitim kurumu arasındaki farklılıklar, Aristoteles ile Platon'un felsefeleri arasındaki farklılıkları yansıtıyor: Platon Devlet adlı eserinde ütopyik bir toplum'un tasarımını yaparken, Aristoteles, mevcut Yunan kent devletlerine ait anayasaların kopyalarını biriktirmeyi ve her birinden en iyi nokta-

ları seçmeyi tercih ediyordu. Yeni bir anayasa oluşturmak isteyen kent devletleri Lykeion'a başvururdu. Buna karşın hiç kimse, Platon'un devlet'ini kurmaya kalkışmadı. Ne yazık ki, Aristoteles'in ayrıntılı politika araştırmaları bir parça gereksiz olmuştu ve gereksiz olmalarını sağlayan kişi de, Aristoteles'in "en kötü öğrencim" dediği kişiden başkası değildi. Yeryüzünün şekli semali topyekün değişmeye yüz tutuyordu: Büyük İskender'in imparatorluğu egemen kent devletlerinin sonu anlamına geliyordu, tıpkı günümüzde bir kıta üzerinde gerçekleştirilen çeşitli birlik ve birleşmelerin bazı ulusların bağımsızlığına son verebildiği gibi. Ne var ki, görünüşe göre, ne Aristoteles, ne de Atina'nın okullarında bir araya gelen diğer büyük düşünürler bu dev

tarihi değişikliği algılayamadı. Tıpkı Marx'tan Nietzsche'ye uzanan 19. yüz- yıl düşünürlerinin ufukta görünmeye yüz tutan Amerika hakimiyetini göre- medikleri gibi.

Aristoteles öğrencilerine, onlarla bir ileri bir geri gezinirken ders anlatı- yordu "peripatos" Okul binaları ara- sında üzeri kapalı bir avlunun adı .Ç.n.) Bu nedenle Aristoteles'in taraf- tarlarına ve öğrencilerine Peripatetik- ler adı verilir.

Aristoteles, tüm evrensel dahilerin ilki ve belki de en büyüğü idi. Deniz ka- buklarının şekillerinden sterilliğe ka- dar her şey hakkında bilgi edinir ve ko- nuşurdu. Söylenenlere bakılırsa, Aris- toteles, ilgi gösterip üzerine eğildiği her bilgi alanını (Akademia'nın imtiya- zı olan matematik hariç) değişikliğe

uğratmıştır. Mantığın mucidi olarak kabul edilir. (Ona benzer nitelikte bir mantıkçının ortaya çıkması için iki bin yılı aşkın bir zamanın geçmesi gerekti.) Bir metafizikçi olarak hemen hemen Platon'a eşdeğer nitelikteydi ve ustasına ahlak ve bilgi kuramı konusunda fark bile atıyordu. (Buna rağmen daha ilginç olan düşünür Platon'dur. Aristoteles, bir çok sorunun cevabını bulmuş olabilir, ama temel soru ve sorunların hangileri olduğunu ilk belirleyen kişi Platon'dur.)

Yüzyıllar boyunca Aristoteles eşit felsefe demekti. Ortaçağda öğretileri bir çeşit kutsal doktrin olarak görüldü ve bu nedenle her türlü gelişime engel oldu. Ancak Aristoteles, ortaçağ düşün binasının mimarı olsa bile, bu binanın sonuçta bir hapishaneye dönüşmesi

onun suçu değildi.

Aristoteles'in kendisi buna asla izin vermezdi. Eserleri çelişkilerle doludur ve onun daima sorgulayıcı ve ilerleme yolunda sürükleyici olan aklını yansıtırlar. Dünyaya dair varsayımlarla boğuşmaktansa onu araştırmayı tercih ederdi. Yanılgılarından bile bir takım şiirsel tespitler türetildi: "Sinir ve öfke kalbin çevresindeki kanın kaynamasıdır", "Gözü mavi yapan gökyüzünün aksıdır" Gerçek Yunan geleneğine uygun olarak insanoğlunun geleceğini ve gelişimini eğitimde görüyordu. Aristoteles'e göre eğitimliler ile eğitimsizler arasındaki fark, yaşayanlar ile ölümler arasındaki fark gibidir. Buna rağmen eğitim konusunda saf bir iyimser değildi: "Eğitim iyi zamanlarda bir güzellik, zor zamanlarda ise bir sığı-

naktır.” Yaşamının sonlarına doğru biraz kibirli biri olmuş olabilir, ama eserlerinden, insani acılara yabancı olmadığı anlaşılmaktadır. Tüm yaşamı boyunca bir öğretmen olarak kalmış ve hiçbir zaman bir kamu görevinde çalışma arzusunda bulunmamıştır. Buna rağmen tarihte hiçbir insan dünyanın üzerinde Aristoteles kadar büyük bir etki bırakmadı ve bırakmayacaktır da diyebiliriz - tabii eğer kötü adamın teki günün birinde yine de nükleer başlıklı bir roketin düğmesine basmazsa.

Şanslıyız, zira görünüşe göre Aristoteles iyi bir insandı. Ona göre insanın nihai hedefi mutluluğun arayışı olmalıdır. Mutluluksa, insanın, yapabileceğinin en iyisini yapmasıdır. Ama acaba yapabileceğimizin en iyisi nedir ? Aristoteles’in inancına göre in-

sanoğlunun sahip olduğu en değerli Şey aklıdır ve her kim olabildiğince çok zamanını aklın saf kullanımını sayesinde kuram üretmekle geçirirse, en mutlu ve iyi insan odur. Bu ifade hedonizmin (hazcılık ..n.) masumane ve bilgi oyun tarzıdır. (En büyük ve en uzun süreli hazzını ne yaparak elde ederim?) Kuşkusuz, Aristoteles'in ğrencisi İskender de kendi yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalışıyordu ve sayısız insana acı ve ölüm getirdi. Yine de, bu durumdan öğretmeninin sorumlu olduğu Şeklindeki suçlamaya karşılık vererek, Aristoteles'in bu tür ahlaki taşkınlıkları nl Altın Denge öğretisiyle dizginlemeye çalıştığı söylenebilir. Bu öğretiye göre her erdem, iki aşırını u arasındaki orta noktadır. Ne yazık ki bu durum bizleri ya orta kararlılığın övgü-

süne ya da kılı kırk yarmaya sürüklemektedir. Eğer hakikatı yalan ile doğru olmayan bir şeyin doğrulaştırılması arasındaki çizginin ortasına yerleştirirseniz bu tinsel olarak bir fikir olabilir ama mantık ve ahlak açısından tamamen değersizdir. (Aristoteles bunu iddia etmedi ama argümanlarındaki boşlukları doldurmak için benzer bir şeyi söylemek zorunda olurdu herhalde.)

Hayatının son dönemlerinde Pythias öldü. Aristoteles kendisini evli bir erkek olarak oldukça iyi hissetmiş olmalı, zira bir süre sonra, ilk oğlu Nikomakhos'un annesi olacak hizmetçisi Herpyllis ile evlendi. 323 yılında Atina'da İskender'in öldüğü haberi yayıldı. İskender Babil'de generalleriyle içki alemi yaparken ölmüştü. Atina halkı

kültürsüz Makedonyalıların egemenliğine karşı uzun zamandır kin besliyordu ve İskender'in ölümüyle birlikte duygularını açığa vurdu. Aristoteles Makedonya'da doğduğu ve onun en büyük evladının eğitimiyle ilgilendiği için o da Makedonya karşıtı havanın bir kurbanı oldu. Başka dayanaklar bulunamadığı için onu kısaca tanrıtanımazlıkla suçladılar. Davacı Eurymedon suçlamasını Aristoteles'in yirmi yıl önce destekleyicisi olan Atarneuslu Hermias'in ölümü nedeniyle yazdığı methiyeye dayandırdı. Atina'nın ayak takımı kan görmek istiyordu ve eğer Aristoteles Sokrates'den farklı biri olmasaydı kuşkusuz ölüme mahkum edilirdi. Aristoteles'in kahraman olmak gibi bir niyeti yoktu. Kendi deyişiyle "Atina' yı felsefeye karşı ikinci kez bir

günah işleme durumundan uzak tutmak için” çekip gidecek kadar akıllı biriydi.

Atina’dan ayrılma kararı Aristoteles için hiç de kolay alınmış bir karar değildi. Ne de olsa bu karar aynı zamanda okulundan, Lykeion’dan ayrılmak anlamına geliyordu. Sevdiği kütüphanesinden ve araştırma notlarını içeren arşivine ulaşma olanağından mahrum bırakılan yaşlı filozof, Khalkis’te, babasından miras kalan bir çiftliğe çekildi. Khalkis, Atina’nın kuzeyinde, yaklaşık 50 km uzaklıkta, kıyıya paralel bir şekilde uzanan Euböa adasında, ada ile anakara arasında dar bir boğazın bulunduğu yerdedir. Bu boğazdaki suların açıklanamayan bir özelliği vardır. Ege’de gelgit olayına rastlanmamasına rağmen bu boğazdaki güçlü

akıntı herhangi bir anlaşılabilir neden olmadan günde birkaç kez yönünü değiştirmektedir. Buranın yerli insanları arasında şöyle bir efsane anlatılır: Aristoteles birçok gününü bu doğa olayını açıklamaya çalışmakla geçirmiş ve bunda başarılı olamayıp, hayatında ilk kez bir yenilgiyle tanışınca suya atlayıp boğulmuş.

Daha güvenilir kaynaklara göre Aristoteles, Khalkis'e göçmesinden bir yıl sonra, 63 yaşındayken, 322 yılında bir mide rahatsızlığından ölmüştür. Bir diğer aktarıma göreyse boğanotundan elde edilen ve akonit içeren bir özütü içerek intihar etmiştir. Söz konusu özüt o dönemlerde ilaç olarak kullanılıyordu. Bu nedenle Aristoteles'in aslında intihar etmek gibi bir niyet içerisinde olmadığını ve kendi kendine re-

çete olarak yazdığı bu ilacın dozajını iyi ayarlayamadığını tahmin etmekteyim. Buna rağmen, Lykeion'un kaybı onu hayatı anlamsız bulduğu bir noktaya sürüklemiş olması pekâlâ mümkündür.

Aristoteles'in vasiyeti şu ölümsüz sözlerle başlar:"Umarım her şey yolunda gider, ancak olurda bir aksilik çıkarsa..." Devamında çocuklarının nasıl bakılacağını anlatır ve kölelerinin serbest bırakılmasını ister. Ardından vasiyetini uygulayacak kişiye, eğer Herpyllis tekrar evlenmek isterse, onun layık olan bir adama verilmesini buyurur. Vasiyetnamesi Aristoteles'in, karakteri, bir deha olmuş olması dolayısıyla bozulmayan, yavan, ama namuslu ve terbiyeli bir adam olduğu izlenimini veriyor. Vasiyetnamesini, parasının bir bölümüyle Stagira'da gerçek boyutla-

rında bir Zeus bir de Athena heykelinin yapılmasını isteyerek bitirir. Terk edilmiş kalıntılar arasında bu heykellerin tek bir izine dahi rastlanmıyor artık.

**Küçük
Aristoteles
Alıntılar
Hazinesi**

Erdem: Doğru Ölçü

Etik, erdem tutkular ve eylemlerle ilgilendir; her ikisinde de aşırılık, eksiklik ve denge vardır. Böylece insan az ya da çok korku veya cesaret, hırs, öfke, merhamet ve hatta sevinç ve acı hissedebilir, üstelik her ikisini de doğru olmayan bir biçimde; buna karşın, bunu, yapılması istenen zamanda ve şart altında ve neye karşı ve niye ve nasıl yapmak, dengedir ve en iyi olan, ki, bu da erdemi simgeleyen şeydir. Aynı zamanda eylemlerde de aşırılık, eksiklik ve denge vardır. Erdem, aşırısı hata, eksikliği sövgüye değer ve dengelisi doğru olup övülen tutku ve eylemlerle ilgilidir. İşte bu iki şey erdemi tanımlar.

Nikomakhosçu Etik (N.E.),II

Akıllılık

İnsan daha gençliğinde geometrisyen, matematikçi ve genelde böyle şeylerde bilge olabilir, ama akıllı olamaz. Nedeni şudur ki, akıllılık kendini ayrıntıda gösterir ve bu da ancak deneyim yoluyla ortaya çıkar. Ancak genç bir insan bu deneyimlere sahip olamaz, zira bunlar uzun bir zaman süreci içerisinde oluşurlar. Bir çocuğun neden matematikçi olabileceği, ama bir bilge kişi veya doğa filozofu olamayacağı sorusu gündeme gelebilir. Çünkü birincisi soyutluktan var olur, ama doğa felsefesinin ilkeleri deneyimden çıkar. İşte bu hususta genç insanların fikirleri olamaz, olsa olsa bu konuda konuşabilirler. Oysa matematiğin malzemesi onlara yabancı ve bilinmez değildir.

N.E., II

Mutlu Hayat I

Mutluluk salt bir davranış değildir. Öyle olsaydı, hayatı boyunca uyuyan ve bir bitki gibi yaşayan kişi de ona sahip olabilirdi veya en büyük talihsizliklerle karşılaşan bir insan. Bu bizi tatmin etmeyip de, onu belirli bir eyleme dönüştürmek zorunda olduğumuzda ve bunun ötesinde, eylemler gerek kaçınılmazlıktan dolayı ve bir araç olarak, gerekse salt eylem oldukları için arzulanır iseler, mutluluk muhtemelen salt bir araç olduğu için arzulanan olan bir eylemde değil, eylem olduğu için arzulanan olan bir eylemde kavranabilir. Ne de olsa mutluluk, başka bir şeye ihtiyacı olmayan, kendi kendine yeter bir şeydir.

N.E., X

Mutlu Hayat II

Bir canlı için doğal olan şey, aynı zamanda onun için en doğru ve en doyurucu olan şeydir. İnsan için bu, tinine uygun bir yaşam sürmektir, zira tin insanı insan yapan şeydir. Öyleyse bu yaşam aynı zamanda en mutlu olanıdır.

N.E., X

Taklit Olarak Sanat

Genel olarak, şiirselliği ortaya çıkaran iki tür doğal neden olmalı. Zira birincisi, insan doğuştan itibaren taklit eden bir varlıktır (ki taklit etmeye en yatkın olan ve öğrenme sürecine taklit ile başlayan bir varlık olarak insan işte bu noktada diğer canlılardan ayrılır), ikincisi, insanlar taklit etmekten ve taklit seyretmekten hoşlanırlar. Bunun bir kanıtı da sanat eserlerinde yaşadığımız Şeydir. Zira gerçekte sadece acıyla izlediğimiz Őeyleri, eğer gerçeğine en yakın taklitleriyle karşı karşıya isek, severek izliyoruz, örneğin itici hayvanların veya l bedenlerin taklitlerinde olduğu gibi.

Poetika

Tragedyanın Doğuşu

Tragedyanın kökeninde tuluat vardır (tıpkı Dithyrambos'ları söyleyenlerin tuluatlarıyla başlayan komedyada ve günümüzde bile pek çok kentte kutlanan Phallus (Phallus: erkek cinsel organı / Phallus Kültü .Ç.n.) şenliklerindeki komedyada olduğu gibi), tragedya yavaş yavaş gelişmiş ve gelişimi bir son buluncaya, yani gerçek doğasına kavuşuncaya kadar birçok değişiklik geçirmiş ve her şeyi yavaşça birbirini ardına günışığına çıkartmıştır. Önce Aiskylos oyuncu sayısını birden ikiye çıkardı ve aynı zamanda koroyu da geriye çekerek, konuşulan replikleri oyunun esas dayanağı haline getirdi. Sophokles ise üçüncü oyuncuyu ve sahneye dekoratif resmi getirdi. Tragedya-

nın başlangıçtaki küçük hikâyeleri zamanla yerini uzun ve büyük hikâyelere bıraktı ve konuşma dili başlangıçta gülünç olduğu için (hiciv içeren oyunlardan doğduğundan) tragedyaya çok geç vakur olmuştur.

Poetika

Yasa ve Hukuk

Bir topluluk dahilinde yaşayamayan veya, kendi kendine yeter olduğu için, ona ihtiyaç duymayan kişi devletin bir üyesi değildir ve öyleyse ya bir hayvan, ya da bir tanrıdır. Bu nedenle insanların tümünde böyle bir topluluk halinde yaşama güdüsü vardır ve ona ilk ulaşan adam, en büyük edinimlerin hak sahibidir. Zira, nasıl ki insan, yaratılışı itibariyle canlıların en mükemmeli ise, aynı zamanda yasa ve hukuktan yoksun olması itibariyle de canlıların en kötüsüdür. En kötüsüye silahlanmış adaletsizliktir ve insan, entellektüel ve ahlaki yeteneklerinin silahlarıyla, başka hiçbir durumda bu denli çelişik bir şekilde kullanı-

lamayacak silahlarla, donatılmış olarak ayak basar varlığına. Ondan-
dır ki insan, ahlaktan yoksunsa, varlıkların en alçağı, en kabası ve cinsel tatmin ile damak zevki tatmini bakımından en kötüsüdür. Ahlakın bir türevi olan adalet siyasetin konusudur. Zira hukuk, bir devlet topluluğunda mevcut olan ve neyi adil olduğuna karar veren düzen-
den başka bir şey değildir.

Politika 2

Kuramın Yararı Üzerine

Herkes neyi biliyor ve tanıyorsa onu doğru olarak tanımlar ve o konuda iyi bir hakimdir. Bir nesne hakkında yargıda bulunmak, o nesne konusunda bilgi ve eğitimi olan kişinin işidir; tüm nesnelere hakkında yargıda bulunmaksa, her konuda bilgili ve eğitilmiş olan kişinin. Bu nedenle genç bir insan siyaset bilimi için iyi bir dinleyici değildir, zira pratik hayat deneyimi yoktur. Bunun ötesinde genç bir insan duygularının belirlediği yöne gitme eğilimindedir ve bu nedenle amaçsız ve yararsız bir şekilde dinleyecektir, zira burada hedef bilgi değil eylemdir. Kaldı ki, yaş olarak genç olmak veya kişilik olarak olgun olmamak

arasında bir fark yoktur, zira eksiklik zamandan değil, tutkuları yaşayıp ayrıntıların peşinden gitmekten kaynaklanmaktadır. Böyle insanlar için bilgi tamamen yararsız bir şeydir, tıpkı hükmedilmeyenlerde olduğu gibi. Kim ki arayışlarını akla yöneltir ve o şekilde yaşarsa, onun için bilgi sahibi olmanın sonsuz yararları vardır.

N.E., 1

Yaşam Taslakları

İyi ve mutlu olanı yaşam biçimlerinden anlayabilmiş olmak üzerinde durmak gerekir. İnsanların çoğu ve en kabaları zevki tercih ediyor. Bu nedenle zevkli yaşama değer verirler.

Aslında belirgin olan üç tür yaşam biçimi vardır, birincisi şimdi saydığım, diğerleri ise siyasi yaşam ve gözlemleyici yaşam. Çoğunluk köle zihniyetindedir, zira bir büyükbaş hayvanın yaşamını tercih eder. Eğitilmiş ve iddialı insanlar şerefi seçerler. Bunu siyasi yaşamın hedefi sayabiliriz. Yine de aradığımız şey, sanki daha derin bir hedef. Zira şeref şereflendirilenden çok, şeref veren kişisindedir.

Ancak, iyinin, insana özgü bir şey olduğunu ve kolay kolay kaybolamayacağını tahmin etmekteyiz. Bunun ötesinde bizler, şerefi sanki iyi bir insan olduğumuzu kendimize kanıtlamak için ararız. Öyle ya, bizi tanıyanlar ve konuya vakıf olanlar tarafından saygı görmek ve onların gözünde şerefli olmak isteriz. Bu nedenle, siyasi yaşam biçiminin nihai hedefi belki de çalışkanlıktır. Ama bunda da eksik bir yan var. Siyasi yaşam biçimi basiretsizliği ve en büyük talihsizlikleri getirebilir başımıza. Böyle yaşayan birine, iddiasını kanıtlama kaygısı güden kişi hariç, kimse mutlu insan demez.

Üçüncü yaşam biçimi gözlemleyen kişinin yaşam biçimidir. Bunu daha sonra inceleyeceğiz.

Ticari yaşam biçiminde kendine has bir boyut vardır ve görünüşe göre zenginlik, aranan iyi değildir, zira sadece amaca yönelik bir araç olarak işe yarar. Bu nedenle hedef olarak daha çok yukarıda sayılan şeyler bellenir, zira o hedefler dolaylı başka bir şey yüzünden değil, bizzat kendileri oldukları için saygı görürler.

N.E., I

Sonsöz

Aristoteles İ.Ö. 323 yılında Atina'yı terk etmek zorunda kaldığında, Lykeion'u, Theophrast'ın himayesine bıraktı. Bir aktarıma göre Theophrast öğretmenliğini üstlendiği sırada Aristoteles'in oğluna aşık olmuştu. Ama Aristoteles, o devirlerde genel bir meslek riski olarak görülen bu olayı halefinin elenmesini gerektirecek bir şey olarak algılamadı. Kurucusunun Atina'yı terk etmesinden sonra Theophrast okulun geleceğini teminat altına aldı. Peripatetik okul gerçekten de kısa bir süre içerisinde çok saygın bir hale geldi, çünkü öğrencileri tüm klasik dünyayı dolaşp Aristoteles felsefesini yayıyordu.

Buna rağmen Aristoteles'in eserleri günümüzdeki halleriyle bizlere ulaşmaya dek üç yüz yılın geçmesi gerekti. Eserleri iki gruba ayırabiliriz: Yayımlamak için öngörülen eserlerle Lykeion için öngörülen notlar (ki bunlar sadece özel kullanım içindi). Sanki tersi olmazmış gibi birinciler tamamen kayıptır ve ancak sonuncular, yani notlar günümüze dek ulaşmıştır. Aslen parça parça yazılmış bu notlar yüzlerce yazı rulosuna dağıtılmış biçimdeydi. Lykeion'un son yöneticisi olan Rodos'lu Andronikos bunları çeşitli eserler dahilinde bir araya getirdi. Bu kapsamda "metafizik" kelimesini de Andronikos'a borçluyuz. Andronikos bu ismi, Aristoteles'in fizik ile ilgili düşüncelerini takip eden bir dizi başlıksız çalışmaya vermiştir. Bu nedenle onlara kısaca eski Grekçe'de "fi-

zikten sonra” anlamına gelen “metafizik” adını vermiştir. Gerçekte bu ismin felsefeyle hiç bir ilgisi olmamasına karşın, takip eden yüzyıllar boyunca insanlar felsefeyi kastederek metafizikten bahsettiler.

Klasik dönemde Aristoteles, Sokrates veya Platon gibi büyük Yunan filozofları kategorisine girmiyordu. Roma İmparatorluğu döneminde mantıkçı olarak anılır ve sayılırdı, ama felsefesinin geri kalanı bütünüyle Yeni Platonculuğun gölgesinde duruyordu (veya onun içinden doğuyordu) ve takip eden yüzyıllarda Yeni-Platonculuk da Hıristiyanlık tarafından ele alındı. Aristoteles mantığı her iyi teolojik tartışmanın temelini oluşturuyordu. Etkileri gün geçtikçe artan manastır entellektüelleri akıllarını mantıkla keskinleştiriyorlar-

di. Aristoteles'in gerçek değerini ilk keşfeden Araplar oldu. Avrupa'nın "ortaçağ karanlığına" düştüğü bir zamanda İslâm dünyası tinsel gelişimini sürdürdü. Araplardan devraldığımız zengin mirasın emareleri cebir, alkol ve simya gibi kelimelerdir.

Aristoteles felsefesi iki büyük İslâm bilgini tarafından geliştirildi. Abu Ali el-Hüseyin ibn Abd Allah ibn Sina (şükür ki bizde Avicenna adıyla anılır) 10. yüzyılın sonlarında İran'da dünyaya geldi. İslâm dünyasının en büyük filozoflarından ve bilim adamlarından biriydi. Avicenna'nının geniş kapsamlı eserleri günümüze dek yazılmış tıp kitaplarının en iyileri arasında yer alır, çünkü o tıbbi şarlatanlıklardan kurtarmak gibi kahramanca bir işe girişti. Hatta Aristoteles'in eserlerinden bile

buna benzer elementleri ayırmaya çalıştı. Ayrıca Aristoteles'in, eserlerinde fark edemediği pek çok problemi fark etti. Avicenna tarafından getirilen öneriler pekala Aristoteles'in önerileri de olabilirdi. Aristoteles'in düşüncelerini sistematik olarak düzenlemek yönündeki çabaları ustacadır ve pek çok noktanın aydınlanmasına yardımcı olmuştur. Ne var ki bu sayede Aristoteles'in açık kalmasını istediği bir çok alan da sınırlandırılmış oldu. Aristoteles, her şeyi bilemeyeceğinin bilincindeydi; Avicenna ise bu kadar mütevazı olamadı.

İkinci büyük Aristoteles yorumcusu ise Averroës'tir (İbni Rüşd .Ç.n.) 12. yüzyılda Mağrip İspanya'sında yaşadı ve Cordoba Halifesi'nin özel filozofu ve hekimiydi. Averroës, felsefenin ve özellikle de Aristoteles felsefesinin, haki-

kata giden asıl yol olduğundan emindi. Onu gözünde vahiyler tanrıya ulaşmanın ancak ikinci iyi yoluydu ve akıl inanca üstün geliyordu.

Günün birinde Cordoba Halifesi dalıp giden Averroës'i bir soruyla sarstı. Halife gökkubbenin nasıl meydana geldiğini merak ediyordu. Averroës'in bu soruya verebileceği bir yanıtı yoktu. (Ki, bu durum halifenin sarayında pek hoş karşılanan bir şey değildi.) Halife Averroës'ten cevabı Aristoteles'te aramasını istedi. Böylece bu filozof takip eden otuz yılını Aristoteles'in yorumuyla geçirdi. (Averroës, halifenin sorusuna hiçbir zaman bir cevap bulamayacak kadar akıllıydı, çünkü halife kendi bulduğu cevabı ilan etmişti bile.) Bununla beraber Averroës Aristoteles'le ilgili olarak kendi cevaplarını buldu ve

hatta kuramlarını (Aristoteles'le çoğunlukla çelişmeler bile) desteklemek için onun argümanlarından faydalanıyordu.

Aslında Averroës, dini sapkılara karşı başlattıkları sürek avında ortaçağ Hıristiyan bilginlerinin işine geliyordu. Aristoteles yorumlarının çevirileri kısa sürede bilginliğin kenti olarak kabul edilen Paris'e ulaştı. Ne var ki Averroës yandaşları çok geçmeden sorunlarla karşılaştı. Kilise Aristoteles'i kabul ediyordu ama bu yeni öğretiler şüpheli bir şekilde Ortodoks dışıydı. İnanç ile akıl arasındaki tartışmada kimse inancın üstünlüğünü inkâr edemezdi. Averroës'in havarileri kilisenin öğretilerinden sapmakla suçlandılar ve savunma olarak ortaya koyabilecekleri argümanlar ise suçlanmalarına neden

olan bu kaynaktan geliyordu.

Şükür ki bu sorunu ortaçağın en büyük bilgini olan Aquinolu Thomas çözdü. Bir uzlaşma sağlamayı başardı: Akıl elbette kendi kanunlarına göre hareket etme özgürlüğüne sahip olmalıydı, ama ancak inancın sınırları dahilinde. İnanç olmadan akıl bir hiçti.

Aquinolu Thomas, Aristoteles'e hayran olmuş ve büyüklüğünü çok kısa sürede keşfetmişti. Hayatının büyük bir bölümünü Aristoteles'in felsefesini katolik kilisesinin inançlarıyla barıştırmaya çalışarak geçirdi. Aristoteles'in felsefesini Hıristiyan ilahiyatının temeli yapmayı başardı. Bu durum Aristoteles felsefesinin hem kurtuluşu, hem de batışı oldu. Katolik kilisesi Aristoteles'in öğretilerini - elbette Aquinolu Thomas'ın yorumuyla - gerçeğin

ta kendisi ilân etti ve yalanlanmalarının kafirlikle eş anlamlı olacağını bildirdi. (“Prensipte” bu günümüzde de geçerli.) Aristoteles felsefesinin büyük bir bölümü doğa ile ilgilenmekteydi ve bu nedenle bilimin alanına giriyordu. Ne var ki, bilimde ve felsefede, bilgi seviyemiz değiştikçe geçersiz olan bir çok gerçek ilân edilir. Kilise Aristoteles’in öğretilerini kutsal kitabı haline getirerek kendisini bir köşeye çekti (üstelik bu, tepsi gibi düz olan bir dünyanın köşesiydi). Bu nedenle kilise ile bilim arasındaki sürtüşme kaçınılmaz oldu.

Aristoteles, Batı’da ancak yirminci yüzyılda barışçıl bir şekilde sona erdirilebilen akıl ile inanç arasındaki bu sürtüşmenin suçlusu değil. Ancak Aristoteles’in mirası, dünyanın evrenin merkezi olduğuna daha fazla inanmak

istemeyen insanlar üzerinde de iz bıraktı. Aristoteles insani bilgiyi kategorilere ayırdığında, bizlere, dünyayı sistematik bir şekilde algılama konusunda yardımcı oldu. Ancak yirminci yüzyılın başlarında bilgimiz o denli geniş kapsamlı oldu ki, Aristoteles'in geliştirdiği kategoriler dar gelmeye ve bizleri engellemeye başladı. Aristoteles'in sisteminde bilgi ancak bir takım öngörülmiş kulvarlarda ilerleyebiliyordu ve bu kulvarların çoğu bilgi yoğunluğunda boğulma tehlikesiyle karşı karşıya idi. Radikal bir değişim gerekli olmuştu.

Aristoteles'in düşünce sınırlarını zorlamamız için 2300 yılı aşkın bir zamanın geçmesi gerekti ve bu da onun benzersiz özgünlüğünü ortaya koyuyor. Hatta öğretilerinin gömülmesi bile bir

kez daha sayısız ilginç felsefe sorusu doğurdu. Bu türde daha kaç sınırlamayla karşılaşacağız? Düşün hatalarımız ne denli tehlikeli sonuçlar doğurabilir? Hangi bilgiyi engelliyorlar?

İrlanda - İskoç kökenli Paul Strathern, 1940'da doğdu ve Dublin'deki Trinity Collage'de felsefe öğrenimi gördü. Denizcilik, bulaşıkçılık ve şairlik yaptı. Artık yaşamını dünya gezgini, romancı, gezi yazarı ve filozof olarak sürdürüyor. Bu gezileri sırasında İstanbul'a da uğradı. Strathern burada boş durmadı ve bir "İstanbul Rehberi" hazırladı. Paul'ün dönüp dolaşıp geldiği tek yer Londra'dır. O, içinden çıkılamayacak konular üzerine İskoç açıklığı ve İrlanda humoru ile oldukça akıcı bir tarzda yazmaktadır. Bu netlik, espirili tarz ve akıcılık, felsefi alanda uzman olmayanların bile bu konuları oldukça rahat bir şekilde anlamalarına ve hatta bu konularda kendi hayatlarından paydalar çıkarmalarına yardım etmektedir.

Aristoteles'in Hayatı

- 384 Aristoteles Chalkidike yarımadasındaki Stagira'da doğar. Babası, Makedonya kralı Amyntas'ın özel hekimi olduğu için, o da bu nedenle başkent Pella'yı oldukça sık ziyaret eder.
- 370'ler Anne babasının ölümünden sonra, amca Proxenos, küçük Aristoteles'i Lidya sahilindeki Atarbeus köyüne götürür.
- 367 Güvenilir kaynaklara göre 17 yaşında, Atina'daki Platon Akademisi'ne girer. Platon ise bu dönemlerde Sicilya'da olduğundan, Aristoteles doğa bilimcisi Eudoxos tarafından eğitilir. Başka kaynaklar ise, Aristoteles'in otuz yaşına kadar mirasyedi olarak serseri bir hayat yaşadığını ve kendini felsefeye daha sonra verdiğini belirtmekte. (Biz yine de daha sağlam olan ilkinе güvenelim.)
- 347 Platon'un ölümünden sonra Xenokrates ile birlikte Atina'ya göç. Anadolu'daki Atarneus'da Tiran Hermias'ın yanında bir süre kalır. Assos'da etrafında bir öğrenci grubu oluşur ve bunlar daha sonra Theophrast'a miras kalır.
- 346 Aristoteles Hermias'ın "kızkardeşi" (bazılarına göre üvey kızı) Pythias ile evlenir ve daha sonra onunla beraber Lesbos adasındaki Mytilene'ye yerleşir.
- 342 Makedonya kralı Philipp, Aristoteles'i Pella'daki sarayına on üç yaşındaki velihat Iskender'i eğitmesi için getirir.

- 336/35 İskender babasının ölümünden sonra onun yerine geçer.
- 334 Aristoteles Atina'ya geri döner ve vali Antipater'in yardımıyla kendi okulu Lykeion'u kurar (lise). Bu okul öğrenim sırasındaki tartışmalarda, ileri geri yüründüğünden (peripatio) bu okulun adı da "Peripatektikter" olarak kalmıştır.
- 326'lar Karısı Pythias'ın ölümünden sonra, Aristoteles hizmetçisi Herpyllis ile evlenir.
- 323 İskender Babil'de ölür. Atina Makedonya egemenliğine karşı başkaldırır.
- 322 Aristoteles kışkırtıcılık suçlaması ile karşı karşıya kalır ve "tanrı tanımazlık" da buna eklenince Atina'dan Euböa'daki Chalkis'e kaçır. Orada bir mide rahatsızlığından ölür. Arkasında birinci karısından olma ve onun adını alan Pythias ile ikinci evliliğinden olma oğlu Nikomachos olmak üzere iki evlat bırakır. Lise'deki yerini ise Theophrast alır.

Çağdaşları

- 339 Sokrates tanrı tanımazlık suçlamasıyla infaz edilir.
396 Platon: Sokrates'in Apalogie'si (Savunması).
- 380 Sofistlerin önderi Leontinoi'li Gorgias 108 yaşında ölür.
372 Aristoteles'in mirasının yasal yöneticisi Lesboslu
Theophrast doğar.
- 366 Sokrates'in öğrencisi ve Kyniker okulunun kurucusu
Antisthenes ölür: Ahlâka bile gereksinimi olmayan
ihtiyaçsız bir yaşam ideali ("Kinizm")
360 Felsefi atom öğretisinin kurucusu Abderalı Demokritos
ölür.
- 355 Sokrates'in öğrencisi ve felsefi hedonizmin kurucusu
Kyrene'li Aristippos ölür (zevk en önemli güdü; bütün bil-
gilerin kökeni duygulardır).
- Kymeli Ephoros ilk genel dünya tarihini yazar.
- 354 Sokrates'in öğrencisi, tarihçi ve yazar Xenophon
(Anabasis, Sokrates anıları) ölür.
- 347 Platon ölür.

Çağdaşları

- 338 Makedonyalı Philipp, Yunan kent birliğinin liderini Chaironeia'da yener. Korinth başkent olur. Atinalılara yumuşak davranılır. Atinalı büyük konuşmacı ve Makedonya partisi karşıtı Isokrates ölür.
- 337 Sparta'nın dışındaki bütün Yunan kent birlikleri, Philipp ile bir Korint birliğinde anlaşılır.
- 336 Kral Philipp öldürülür. İskender tahta geçer. Stoa okulunun kurucusu Kitionlu Zenon doğar
- 335 İskender Tebe'yi yıkar.
- 334 İskender, İran'a karşı fetih seferine başlar.
- 333 III. Darius komutasındaki işgal kuvvetleri İranlıları Issos'da yener.
- 332 İskender Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'ı fetheder.
- 331 Gaugamela'da Darius mağlup edilir. Mezopotamya İskender'e kalır.
- 330 İskender Babil'i fetheder ve ünlü Babil kulesini yeniden yaptırtmaya çalışır.
- 328 İskender prenses Roxana ile evlenir. Etrafındakilerin yoğun tepkisine rağmen Yunan kültürünü, Doğu kültürü ile kaynaştırmaya çaba gösterir. Aristoteles'in öğrencisi Kallisthenes, İskender tarafından kendisine ihanet ettiği için ölüm cezasına çarptırılır. Bu nedenle Aristoteles de zor durumda kalır.
- 326 İskender Hindistan seferine çıkar ama geri dönmeye zorlanır. Meydana getirdiği yeni dünya imparatorluğunda yetmişten fazla kent kurdu muştur.
- 323 İskender Babil'de ölür. Annesi Olympias, karısı Roxana'a ve İskender'in oğlu daha sonraki çatışmalarda öldürülürler. Komutanlar imparatorluğu aralarında paylaşırlar: Yunanistan Antipater'e, Trakya Lysimachos'a, Anadolu Antigonos'a, Mısır Ptolemaios'a, Babil ise Seleukos'a verilir. Bir fıçıda yaşayan Sinoplu Dieogenes ölür.
- 322 Yunan kentleri Makedonya'ya karşı ayaklanırlar. Özellikle buna önyak olan Atinalı Demosthenes dünyaca ünlü konuşmasını yapar. Ayaklanma ise başarısızlıkla sonuçlanır.
- 312 İskender'in geriye kalan bütün mirasçıları öldürülür.
- 308 Kitionlu Zenon, Atina'da Stoa felsefe okulunu kurar.
- 307 Demetrios Poliorketes Atina'yı fetheder ve böylece Atina kesin özgürlüğüne kavuşur.

Felsefe uğraşından Aristoteles'in eline hemen hemen hiçbir şey geçmemiştir. Ama O, bütün Batı, hatta İslam uygarlığı felsefesinin temelini atmıştır. O'na rasyonel ve bilimsel bir dünya borçluyuz.

Felsefeyi işimize yarar hale getirmeye çalışan Paul Strathern, Aristoteles felsefesini bütün akademik çalışmalardan uzak bir şekilde bize sunmaktadır.

Yazara göre Aristoteles'in sistematik metodu ve kendi mantık ilkelerini sunuşu bilimsel düşüncenin temelini atmıştır. Ama bu ilkeler aynı zamanda Orta Çağ'da tin'in hapisanesi olmuştur. Eğer kilise gücünü elinde tutabilseydi bu durum hiç değişmezdi. Ve kim bilir, bu güce karşı öyle bir hareket gelişirdi ki, her şey çok farklı olabilirdi...

Bütün bunlar günümüzde Aristoteles'i tekrar istek ve merakla araştırmak için yeterli olmalı...

ISBN: 975 - 7809 - 34 - 9

9 789757 809340